شانۆی زیندوو شانۆی مردوو … حەیدەر عەبدولڕەحمان

ئەگەر بتەوێت شانۆکارێکی سەرکەوتوو بیت، دەبێت هەموو ژیانت بۆ شانۆ تەرخان بکەیت و بە بەردەوامی لەگەڵیا بژیت و هەرگیز لێی جودا نەبیتەوە.
یەکەم هەنگاویشت لەوەوە دەست پێ دەکات، کە لەسەرەتای دەست پێکی ژیان بەخولیا بوون و هۆگر بوونەوە پردڵك لەئارەزوو مەندی و خۆشەویستی لەگەڵ شانۆدا دروست بکەیت، بۆ ئەوەی ئەو بەهرەیەی هەتە بەپەروەردەیەکی تەندروست و لۆژیکی بونیات بنێ ی کە بناغەکەی مکۆم بێت و لەسەر ئەو بونیاتە هەنگاو بۆ ئایندەیەکی گەورە بهاوێژی.
کاتی خۆی کە چیخەف منداڵ بوو، بەنهێنی جلەکانی خۆی دەگۆڕی و خۆی دەکرد بەهۆڵەکانی شانۆ، بۆ ئەوەی تاسەی خۆی لەبینینی شانۆ بشکێنێ و چێژ لەو دنیا سیحراویەی شانۆ وەرگرێ.

باکۆ، لەو کاراکتەرانەیە کە ئامانجی بۆچوونەکەی منە، کەسێکە هەمیشە بەتەنگ دروست کردنی پرۆژەی نوێیە، خۆیو هاوڕێکانی لەوانەن کە شانۆو ژیانیان بەیەکەوە بەستۆتەوە، هەمیشە لەپرۆڤەو کارکردن و خۆ دروست کردنن، بۆ ئەوەی شانۆ لای ئەوان نەوەستێ، چونکە وەستانی شانۆ، وەستانی ژیانە لای ئەوان.

تۆ ئەگەر بتەوێ لەشانۆدا زیندوو بمێنیتەوە، دەبێت بەدوای شانۆدا بگەڕێ ی، خۆ شانۆ بەدوای تۆدا ناگەڕێ ،
هەرگیز پاساوێك نیە ببێتە هۆکار بۆ وەستان لەکاری شانۆییدا، بگرە ئەوە شانۆکارەکانن خۆیان فریو خواردوو دەکەن و پاساو بۆ قۆناغەکانی بەرەو مردن دەدۆزنەوە،
بۆیە من ئەو گوڕو تینەی باکۆو هاوەڵەکانی بۆ شانۆ، بەنموونەیەکی زیندوو دەبینم، بۆشوناسی ڕاستەقینەی ئەوانەی دەچنە نێو چوارچیوەی ئەوەی ناوی شانۆو شانۆکارە بەمانا زانستی و لۆژیکیەکەی خۆیەوە.

ئێمە لەکوردستان ئەگەر بمانەوێت شانۆ هەبێت، دەبێت پشت بەتیپەشانۆییەکانەوە ببەستین، ئەوانەی بەتوانای خۆیانەوە دەسەڵاتی بەرهەم هێنانیان هەیە، ناچن بەناوی شانۆوە سواڵ بکەن، بۆ دۆزینەوەی دەرفەتی گەندەڵی لەپەنای شانۆوە، ئەوانە کۆمەڵێ مشەخۆری بوودەڵەن، بازرگانی بەشانۆیەکی مردوو دەکەن،
خۆ ئەگەر خۆیان دووره پەرێز لەشانۆ ڕابگرن، خزمەتی گەورەتر

پێشکەش بەشانەو گەلەکەیان دەکەن .

فەرهاد فەرەج کۆمۆنیستێکی شۆڕشگێڕ و نووسەرێکی تیرۆرکراو … نووسینی: ستیڤان شەمزینی

ئیسلامییەکان و یەکێتی هاوپەیمان بوون لە تیرۆرکردنیدا

زۆربەری تیرۆر لە پاش راپەڕینەوە بە پلەی یەکەم بەر چەپ و کۆمۆنیستەکانی کوردستان کەوتووە تا بە ئێستاش دەگات ئەم رەوتە هەر بەردەوامیی هەیە. ساڵی 1999 و 2000 دوو ساڵی زۆر تاریک و رەش بوو بۆ ئازادیخوازان و چەپ و کۆمۆنیستەکان، ئەوەش بە داخستنی گۆڤاری فیکریی “نقار” دەستی پێکرد و گەیشتە تیرۆری فەرهاد فەرەج و بریندارکردنی هاوژین مەلا ئەمین و چەندان هەڵسووڕاوی چەپ تا لە تیرۆری کۆمۆنیستەکانی سلێمانی لە هاوینی 2000دا ئەم شەپۆلە سەرکوت و تیرۆرە گەیشتە دوا پلەی خۆی.
لە رۆژی 17-10-1999 هەڵسووڕاوی جەماوەریی و کرێکاریی و نووسەری کۆمۆنیست “فەرهاد فەرەج” لە ماڵەکەی خۆیدا لەگەڕەکی تووی مەلیکی شاری سلێمانی لەلایەن دوو تیرۆریستی سەر بە باڵی ئیسلاحی مەلا کرێکارەوە بە دەمانچەی بێدەنگ تیرۆر کرا. ئەمەش پاش ئەوە بوو دوو جار پێشتر هەڕەشەی تیرۆرکردنی لێکرابوو، دووەمیان نزیکەی دە رۆژ پێش تیرۆرکردنی بوو. ئێمە گروپێک گەنجی چەپ و کۆمۆنیست بووین، هەموو ئێواران لە بەردەرکی سەرا، بەرامبەر کتێبفرۆشەکان رادەوەستاین و کۆدەبووینەوە، هەمیشە گفتوگۆمان هەبوو لەسەر بابەتە سیاسیی و فیکرییەکان، هاوڕێ فەرهاد هەمیشە لەوێ ئامادە بوو، ئەو رۆژانەشی رۆژنامەکەی دەردەچوو، هەموو رۆژنامەکەیمان دەکڕی و دەخوێندەوە و گفتوگۆمان لەسەر دەکرد، لەو رۆژەوەی دووەم جار هەڕەشەی لێکرابوو، هەموو رۆژێک لەگەڵیدا دەرۆشتینەوە تاکو دەگەیشتەوە ماڵەوە، من دوو رۆژ پێش تیرۆرکردنی لەلایەن گروپێکی ئیسلامییەوە هەڕەشەی کوشتنم لێکرابوو، ناچاربووم کەمتر خۆم دەربخەم، بەڵام لە کۆتاییدا لە گەڕەکی شێخ محەدین هەوەی

تیرۆرکردنم درا و بەچەقۆ هەرشیان کردە سەرم. بەیەک دوو ڕۆژی کۆتایی ئاگام لە هاوڕێی فەرهاد نەما، ئەوەبوو لە ڕۆژی 17ی ئۆکتۆبەر تیرۆرکرا و بە هەمیشە ئەو مرۆڤە ئازادیخواز و ماندوونەناسم نەبینییەوە.

بۆچی فەرهاد فەرەج؟

فەرهاد فەرەج ئەمین لە ساڵی 1966 لە سلێمانی لە دایکبووە، لە ناوەڕاستی هەشتاکانەوە تێکەڵی بزاوت و ڕێکخراوە چەپ و کۆمۆنیستییەکانی ئەو ڕۆژگارە دەبێت. هەر لە ڕەنگەی ئەو گروپە چەپانەوە خەباتی دژی ڕژێمی بەعس پەرەپێدەدات بەتایبەت لە دوای دامەزراندنی گروپی “یەکێتی کرێکارانی کۆمۆنیست”. لە ڕاپەڕینی بەهاری 1991دا ئەندامی کۆمیتەکانی ڕاپەڕین بووە و لە بزووتنەوەی شوراییدا ڕۆڵێکی بەرچاو و ئەکتیفی گێڕاوە، لە ساڵی 1992 لەگەڵ دروستبوونی “یەکێتی بێکاران” یەکێک بووە لە هەڵسوڕاوە دیارەکانی ئەو یەکێتییە و تا دواجار دەبێتە بەرپرسی سلێمانی ئەو ڕێکخراوە جەماوەرییە زۆر کارایەی لە سەرەتای نەوەدەکانەوە ڕۆڵێکی بەرچاوی گێڕا لە داهێنانی نەریتی خۆپیشاندان و ناڕەزایی جەماوەریی و خەباتی ڕاستەوخۆی چینەکانی خوارەوەی کۆمەڵگە. هاوکات لەگەڵ ئەمەدا لە بواری نووسیندا وەک ڕۆژنامەنووس و نووسەرێکی کۆمۆنیست جێگەیەکی دیاری هەبوو بەدرێژایی ساڵانی نەوەدەکان، لە کۆتایی نەوەدەکانەوە یەکێک بوو لە دامەزرێنەران و ڕابەرانی ڕێکخراوێکی چەپی شۆڕشگێڕ بەناوی “کۆمەڵەی شۆڕشگێڕانی کۆمۆنیست” هاوکات سەرنووسەری ڕۆژنامەی “پەیڕەوی نوێ”ی زمانحالی ڕێکخراوەکە بوو. کە ئەو ڕۆژنامەیە ببووە سەرچاوەیەکی ڕۆشنبیریی چەپ و کۆمۆنیستی بۆ گەنجانی وەک ئێمەومانان ئەگەرچی ئێمە لە حزبێکی تری کۆمۆنیستیدا هەڵسوڕانمان دەکرد.

فەرهاد لە کۆتایی نەوەدەکاندا بە خوێندنەوە نوێیەکانی بە چەپ و مارکسیزم، بە بەشداریی نووسین لە زۆرێک لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی ئەوە ڕۆژەدا، ببووە ناوێکی درەوشاوە و نووسەرێکی ناسراوی چەپباوەڕ. لەگەڵ ئەوەشدا بە چەندان ناوی خواستراو لەسەر چەندان پرسی جیاواز بەتایبەت لە بارەی ئاین و ئیسلامییەکانەوە دەینووسی. کۆمەڵەکەشی نزیکایەتی زۆری هەبوو لەگەڵ “کۆمەڵە”ی ئێران کە ئەوسا دابەش نەببوو، سەعید برایم عەلیزادە سکرتێری بوو. کارکردن و هزر ڕۆشنی فەرهاد هەر سێ لایەنی یەکێتی و ئێران و ئیسلامییەکانی تووشی ترس و سڵەمینەوە کردبوو، هەربۆیە بە پلانی هەر سێ لا لە ئێوارەیەکی پایزییدا دەستی تاوانیان چووە ژیانی فەرهاد.

هەکارەکەشی وەک وتم بۆ ئەوە دەگەڕایەوە ستایلێکی نوێی نووسینی کۆمۆنیستی و کاری رێکخراوەیی داهێنابوو بە هەموو شێوەیەک دوژمنانی ئازادیی و ژیانی لە کوردستان هێنابووە لەرز. ئەوەی بیرم دەتەوێ یەکێک لەو لێکۆڵینەوانەی بوو لە گۆقاری "هزر" لە بارەی مارکسیزمی هاوچەرخ نوسیبووی، کە من تا ئەو دەمە لێکۆڵینەوەی وا تەروتەسەل و نوێگەرم بەرچاو نەکەوتبوو. ئەمەش وای کرد نەک یەکێتی و ئیسلامییەکان، لەلایەن ئێرانیشەوە بخرێتە ژێر چاودێریی و لەلایەن ئیتلاعات و بزووتنەوەی یەکبوونی ئیسلامی پیلانی تیرۆرکردنی دابڕێژرێت، هەڵبەتە بۆ چاوپۆشیی یەکێتی لەو کردەوە تیرۆریستییە، هەروەک چۆن پارتی چاوپۆشیی کرد لە تیرۆری هەردوو رابەری کۆمۆنیست "شاپور و قابیل" کە ساڵێک پێشتر لە هەولێر تیرۆر کرابوون، هەرچەند ئەم تیرۆرە کەسانێک ئەنجامیان دا ئێستا لەناو کۆمەڵەی ئیسلامی عەلی باپیردان، بەڵام لەسەر فەتوای ئەو مەلا بەشیرە تیرۆریستە بوو ئێستاکە پارتی وەک نوێنەری خۆی کردوویەتی بە جێگری سەرۆکی پەرلەمانی عێراق.

فۆرمی تیرۆرکردنی فەرهاد فەرەج

بە گوێرەی زانیارییەکانم باڵەی "ئیسلاح"ی بزووتنەوەی یەکبوونی ئیسلامی، کە باڵی مەلا کرێکار بوو لەناو ئەو بزووتنەوەیەدا، لەسەر داخوازیی کۆماری ئیسلامی ئێران، دوو تیرۆریستی مەشقێکراوی خۆیان لە هەورامانەوە رادەسپێرن بۆ ئەنجامدانی کردەی تیرۆری فەرهاد فەرەج. کە یەکێک لەو تیرۆریستانە ناوی فەرهەنگ ئەحمەد ناسراو بە "نامە" بوو. نامە جاسوسێکی دووسەرە بوو، پێشتر مفەوەزی ئاسایشی یەکێتی بووە و دواتر چووەتە ناو بزووتنەوەی ئیسلامی، دواتر بووەتە ئەندامی باڵی ئیسلاحی مەلا کرێکار و پاشتریش جوندولئیسلام و ئەنسارولئیسلام، لە ساڵی 2003 لە دوای رووداوی تیرۆرکردنی "حەمەحسێن" جێگری بەڕێوەبەری ئاسایشی سلێمانی لەو کاتەدا، لە بەردەم ماڵەی نامەدا، دەستگیر دەکرێت و تائێستا چارەنووسی نەزانراوە.
بە پێی زانیارییەکانم، ئەو دوو تیرۆریستە لەناو سلێمانی لەلایەن چەند کەسێکی سەر بە مەلا کرێکارەوە رێنمایی کراون، بە تایبەت دوای ئەوەی دەمێک بوو کەوتبوونە چاودێریی هاوڕێی گیانبەختکردوو فەرهاد فەرەج. ئێوارەی رۆژی 17ی ئۆکتۆبەری 1999 ئەو دوو تیرۆریستە دەچنە بەردەم ماڵی هاوڕێ فەرهاد، لە دەرگاکەیان دەدەن، منداڵێکی خاوەن ماڵەکەیان کە هاوڕێ فەرهاد کرێچیان بووە دەرگا دەکاتەوە و وا رادەگەیەنن کە دوو هاوڕێی کۆمۆنیستی ئەون، بۆیە کە هاوڕێ فەرهاد

دەچێتە دەرەوە دەیانبینێت خێرا تێدەگات، هەوڵ دەدات دەمانچەکەیان لێ بسەنێت بەتایبەت ئەوان دەیانەوێت فیشەک بنێن بەسەریەوە، بەڵام تیرۆریستی دووەم دوو فیشەکی پێوە دەنێت، یەکەمیان بەر بن باڵی دەکەوێت و ئەویتریان لە لا کەلەکەی کە گورچیلەشی دەگرێت. هەردوو تیرۆریستەکە بە ئاسانی بۆی هەڵدێن و بە بەرچاوی دەزگا ئەمنییەکانەوە دەگەڕێنەوە گوندی گوێپ لە هەورامان.

ئەمە خۆی یەکێکە لەو بەڵگانەی یەکێتی ئاگادار بووە لە پیلانەکە ئەگەرنا چۆن ئەو دوو تیرۆریستە توانیان بەناو ئەو هەموو زاڵگە و بازگەیەی ئاسایشدا هەمان شەو بگەڕێنەوە گوێپ؟ یەکێکی تر لە بەڵگەکان ئەوەی یەکێتی بەشداربووە لەو کردەیەدا، کاتێک هاوڕێ فەرهاد بە بریندارییی دەگەیەننە نەخۆشخانەی فریاکەوتنی سلێمانی، هیچ دکتۆرێک لەوێ نەبووە و تەنانەت هیچ پشکنینێکی بۆ ناکەن، دوای نزیکەی دوو سەعات هاوڕێ فەرهاد گیان لە دەست دەدات، ئەوەش روون بوو کە بە فەرمانێک نەخۆشخانەکە لە پزیشک و کارمەندانی تەندروستی چۆڵ کرابوو. بەڵگەیەکی تری بەشداریی یەکێتی لەو کردەیەدا، نامەی تیرۆریست لە دوای روخانی سەدام و هەڵتەکاندنی ئەنسار لە هەورامان، لەناو سلێمانی بە دەمانچەوە هاتوچۆی دەکرد و بەردەوام هاتوچۆی ئاسایشی کردووە بەناوی ئیمزای هەفتانەوە، بەڵام ئایا کەسێک ئیمزای ئامادەبوونی هەبێت دەتوانێت دەمانچەی پێ بێت؟ تا ئەوەی لە پرسگەی ئاسایش دەمانچە دانراوەکەی بەدەستی کارمەندەکەوە فیشەکێکی لە دەربچێت چوونکە هەمیشە لەسەر پێ بووە!! ئایا دوای ئەو رووداوە چۆن نامە لێپرسینەوەی لەگەڵ نەکرا. بەڵام دواتر ئاسایش دەچنە سەری لە ماڵی باوکیدا، نامە تەقە لە ئاسایش دەکات و لە رووداوێکی تەمومژاوییی “حەمەحسەن” دەکوژرێت و نامە دەستگیر دەکرێت و شوێن بزر دەکرێت. بەڵگەیەکی تریش لەسەر تێوەگلانی یەکێتی لەو کارە ئەوەیە هەموو کەیسی تیرۆری فەرهاد فەرەج لە پۆلیسی سلێمانی غەرق دەکرێت و بە هیچ ئەنجامێک دادەخرێت.

بیرەوەریی ئەو رۆژانە لە دەفتەری یادداشتەکانی مندا

لە رۆژی 1999-10-24 دوای هەفتەیەک لە تیرۆری هاوڕێ فەرهاد فەرەج، لەسەر دەفتەری یاداشتی رۆژانەی خۆم ئەم دێڕانەم نووسیوە کە دواتر لە کتێبی “فلاشباک” لە لاپەڕە 67-71 بڵاوکراوەتەوە:

ئێستا کاتژمێر چواری عەسرە، دوێنێ لە نەخۆشخانەی فریاکەوتنی سلێمانی دەرچووم، پاش ئەوەی سێ رۆژ لەوێ مابوومەوە، بەهۆی ئەوەی لەلایەن گروپێک لە ئیسلامییەکانەوە بە سەرپەرشتی “فەرهەنگ نامە” لە نزیک گۆڕستانی شێخ محەدین “پشت مەزارخانەی سلێمانی” بە چەقۆ هێرشم

کرایە سەر، لە دوو لاوە برینداریان کردم، ئەمە زنجیرەیەک رووداوی بەرنامە بۆ داڕێژراوە دژی کۆمۆنیستەکان. سێ رۆژ بەر لەو رووداوەی من، هاوڕێی کۆمۆنیستمان “فەرهاد فەرەج”ی نووسەر و سەرنووسەری رۆژنامەی “پەیڕەو” لە شەوی 17-10 ماڵەکەی خۆیدا بە دەمانچەی بێدەنگ تیرۆر کرا. تیرۆری کۆمۆنیستەکان لەهەشت سا□□ی دوای راپەڕینەوە بۆتە دیاردەیە. چوونکە هەردوو لایەنی ئیسلامی و ناسیۆنالیزم، ئەجیندای چەپ بە هەڕەشە لەسەر ئایندەی سیاسیی خۆیان ئەبینن.

پێشتریش لەلایەن “فەرهەنگ نامۆ”ەوە هەڕەشەی کوشتنم لێکرابوو، کە چەندان گەنجم لە گەڕەکەکەی ئەو و ناو مزگەوتەکانەوە هێنایە دەرەوە و بە بیری چەپ و کۆمۆنیزم هزرم رۆشن کردنەوە. زیاتر لە پەنجا گەنجم تەنیا لە گەڕەکی سەهۆڵەکە و شێخمحێدین لە دەوری حەلقەکەی خۆمان کۆکردۆتەوە کە هەندێکیان زۆر چالاکن لە نموونەی هاوڕێیان “سۆزدار، خالید ئەژی، دۆستی کەمال، بەهادینە سوور، نەوشیروان، نەوزاد مام حەسەن”. ئەمانە بەشێکیان پێشتر هاتۆچۆی مزگەوتیان ئەکرد، بەڵام ئێستا لە چالاکترین کۆمۆنیستەکانن، چالاکترین خوێنەرەکانن، ئەوان سەرەتا بەهۆی منەوە بوون بە کۆمۆنیست، بەڵام هەنووکە لە خۆم چالاکتر فەعالیەتی سیاسیی و رۆشنگەریی ئەکەن. ئەوەش بووە هۆی تەقینەوەی تووڕەیی ئیسلامییەکان لە بەرامبەرم.

هۆکارێکی تریش ئەوەیە، سەرەتای ئەمساڵ کاتێ ئەندامێکی سەرکردایەتی بزووتنەوەی یەکبوونی ئیسلامی کە وا بزانم جێگری وەزیری ئەوقافیشە لە بڵندگۆی مزگەوتی “عوسمانی کوڕی عەفان” لە گەڕەکی شێخمحێدین، وتاری ئاگرینی ئەخوێندەوە بۆ سەدان هەرزەکار و تێیدا فەتوای کوشتنی کۆمۆنیستەکانی ئەدا، سەدان گەنجی بەنجکراو بە تریاکی ئاین حەماس گرتبوونی،. تیمەکەی ئێمەش بڕیارماندا بچینە ناو مزگەوتەکە و دەمکوتی بکەین، تیمەکەش پێکهاتبووین لە”عەباس، خالید ئەژی، هەڵکەوت کۆنفۆ، سۆزدار، خۆم”. بەهۆی ئەوەی کارەبا نەبوو بە پاتری ئۆتۆمبیلیش بڵندگۆکەیان خستبووە کار، دوو لۆکز هۆڵی مزگەوتەکەی رووناک ئەکردەوە، عەباس چووە ژێر دانەیەکیان، سۆزداریش چووە ژێر ئەویتر. خالید و هەڵکەوت کۆنفۆ و من چووینە نزیکی مەلاکە، کە دە دوانزە چەکداریش پاسەوانیان ئەکرد. کۆدی ئێمە ئەوەبوو کە کەوتنە هاوار هاواری تەکبیر، سۆزدار و عەباس لۆکزەکان بکوژێننەوە و ئێمەش پەلاماری مەلا بدەین.

هەر بەو جۆرە بوو کاتی مەلا وتی “ئەبێ رەگی ئەو کۆمۆنیستە مەلعونانە لە ریشەوە دەربکەین، بۆ ئەوەی بزانن ئوممەتی ئیسلام و کوردی موسڵمان قبوڵیان ناکا”. عەباس و سۆزدار خێرا پڕیان دایە

لەکزەکان و کوژاندیانەوە ئەمەش بە مشتەکۆڵە و شەق کەوتینە سەر دەموچاوی مەلا، لە هەر چوار لاوە بووە بە تەکەژان و میلی چەک راکێشان، بەڵام بە خێرایی کارەکەمان ئەنجامدا و بەرەو دەرگای سەرەکی مزگەوتەکە هەڵاتین. کە هاتینە دەرەوە “سمکۆی تەهای سەید عەلی” کە هاوڕێمان بوو بەڵام کۆمۆنیست نەبوو، ئەمەی بینی و بەهەی ئەوەی باوکی ئەفسەرێکی باڵا بوو، هەمیشە چەکی پێبوو، کڵاشینکۆفێکی مزەلی پێبوو کە مەخزەنی هەفتا و پەنجی لەسەر بوو، میلی راکێشا رووەو مزگەوتەکە تا ئەمە دوور کەوتینەوە، ئیتر بەو جۆرە دەرباز بووین، دواتر هەواڵەمان بە هات کە مەلاکەمان باش وێران کردووە.

لە تەڵەی ئەمەدا ویستیان بە چەقۆ لەناوم ببەن، “فەرهەنگ نامە” کە ناسیاویشمان هەیە، باشترین تیرۆریست بوو ئەو کارەیان پێ سپاردبوو، چوونکە بیرمە پێش چەند ساڵ چەندین پەیکەر و کاری تەشکیلی “شیلان”ی خوشکی شکاندبوو بە بیانووی ئەوەی حەرامە، ئەو سە لە هیچ توندوتیژییەک ناکاتەوە. لای کەسەکیش وتبووی گوایە من زانیاریی لە دژی ئیسلامییەکان لە رۆژنامەی “رۆژنامەنووس” لەسەر شێوەی چالاکی و شانە و رێکخستنە ئیسلامییە چەکدار و بە چەکەکان بەناو ئەکەمەوە. بەڵام راستییەکەی ئەوەیە دوور و نزیک پەیوەندییم بەو رۆژنامەوە نییە، تەنیا ئەوە نەبێ سەرنووسەری ئەو رۆژنامەیە هاوڕێیەکی ئاساییمە. سەیرە خانەوادەی ئەمە ئەزموونێکی تاڵمان هەیە لەگەڵ ماڵی “نامە”! چوونکە پێش چەند ساڵیش “حەمەسوور”ی برای کە مفەوەزی ئاسایشی یەکێتییە هاتە سەر ماڵەمان لەگەڵ ئەو تیمەی ماڵەکەیان پشکنین کە نیازیان وابوو خانووەکەمان لێ داگیر بکەن.!.بیرم لە شتی ناخۆش ناکەمەوە، دڵنیام رۆژێک ئەمە سەرئەکەوین، ئەوانیش وەک تیرۆریست ناویان ئەچێتە ناو چیرۆکەکانی مێژووەوە. دڵنیام کە خۆری ئەمە هەڵهات، ئەوان شەمشەکوێرە ئاسا ئەچنەوە ناو تاریکایی.

دەڵێ شیعرێکم هەیە ئێستا:

خۆر وەک خەنجەرێکی زێڕ جەرگی تاریکی هەڵدڕێ
ئاسمان دوای هەورە ڕەشەکان روون روون ئەبێتەوە
زەوی دوای لافاو دەی وەک خامەکی سپی پاک ئەبێتەوە
مرۆڤیش پێویستی بە خەنجەری تیژی بیرێکی رووناک و
ڕاماڵینی هەوری ڕەشی کینە و لافاوی شۆڕشەکە

نووسینی: ستیڤان شەمزینی

24-10-1999

کورد و گێژاوی خۆدیتنەوە …!

برایم فەڕشی

فردیناند هێنربیشلری ئۆتریشی بۆ سەرچاوە هێنانەوە لە نووسراوەکانی "سۆمەر"، وشەی "کورد و کوردا"ی وەک ناوێکی گشتی بۆ خەڵک و "خەڵکانی" زاگرۆس و مێزۆپۆتامیا (ناوچەمان، دیجلە و فورات) لە کتێبەکانیدا بەکار هێناوە. بە پێی زانیارییەکانی ئەو و بەڵگەکانی کۆنینەناسی، مرۆڤناسی، فەرهەنگناسی، زمانناسی و هەر وەها توێژینەوەکانی ژنێتیکی، کۆنترین مرۆڤی نیشتەجێی مێزۆپۆتامیا و ناوچەکانی زنجیرەچیای زاگرۆس، ئەو خەڵکانە بوون کە بە" کورد و کوردا " ناسراون.

پێشینەی نیشتەجێبوونی بنەچەکی "کورد/کوردا" بە پێی ئەو سەرچاوانەی لە خوارەوە ناویان هاتووە، بۆ بیست هەتا پەنجاهەزار ساڵ بەر لە ئێستا دەگەڕێتەوە، خەڵکانی تر لە هەزارەکانی زۆر دواتر، ڕوویان کردۆتە ئەم دەوەرە و هەروەها لەم دەوەرەوە بۆ شوێنی تر بۆ وێنە ئوورووپا چوون. بەڵگەکان کە زۆرتر لە دەیەکانی هەشتای سەدەی بیست بە هۆی بوونی ئیمکانی توێژینەوە، لێکۆڵینەوە و پشکنین هەتا ئێستا لە ڕێگای کتێب و فیلمی بەڵگەیی بڵاوکراونەتەوە، ئەوە دەسەلمێنن، کە شارستانیەت لەم مەڵبەندەوە سەری هەڵداوە و بەرەو شوێنی تر پەرەی ساندووە و بڵاو بۆتەوە!

کشت و کاڵ، ماڵداریی، گوند و شارسازکردن هەروەها یەکەمین بازاڕەکان و ئالوگۆریی و کڕین و فرۆشتن، فەرهەنگ و هونەر و نووسین، لیرەوە دەستی پێکردووە. یەکەمین نیشانەکانی نووسین کە لە سەر خشت نەخش کراون و مێژووی دوازدە هەزار ساڵ بەر لە ئێستا دەگەڕێنەوە و لە موزەخانەی کامپیۆتەر لە شاری پادابۆرن لە ئاڵمان لە لەوحێکدا بۆ بەڵگە هێندراوەتەوە، لەو شوێنە دۆزراوەتەوە کە دەکەوێتە ڕۆژئاوایی کوردستانی ئێمە!

نووسەری چێک تۆماس سەدلاچک لە گەڕان بە شوێن یەکەمین بنەماکانی تیجارەت و ئابووری هەمیسان ئەم ناوچەیە بە سەرەتا دەزانێت و بیری تیجاریی لە تەوراتی جوولەکەکاندا دەبینێتەوە، کە لە لایەنی بنەچەک و ڕەچەڵەک و شوێنی ژیان و مێژوو لەگەڵ کورد و ئەرمەن یەک دەگرنەوە.

یەک لەو شوێنانە جگە لە دۆسلدۆرفی ئاڵمان، کە مرۆڤی نئاندرتاڵی لێدۆزراوەتەوە، ئەشکەوتی شانەدەرە، یەک لەو شارانەش کە بە کۆنترین شار و ناوەندی شارستانیەتی کۆن ناوی دەهێندرێ ئەربیل/هەولێری باشووری کوردستانە. باشووری کوردستان کە لە سەدەی شازدە بەولاوە وەک باکوور و ڕۆژئاوای کوردستان، لە لایەن عوسمانلییەکانەوە داگیر کرا، تا ئەمساڵانەی دوایە، بە دەگمەن دۆزینەوەی لێکراوە و لەم چەند ساڵەی دوایەی سەدەی بیست و یەک، لە لایەن چەند وڵاتەوە بە پێی ئەم بەڵگەفیلمە کە لینکەکەی لە خوارەوە هاتووە، کۆنینەناسان دەرفەتی هەڵکۆڵین و پشکنینیان بۆ ڕەخساوە و بەڵگەی نوێیان خستۆتە ڕوو بۆ سەلماندنی ژیان و شارستانیەتی کۆن لەو ناوچەیەی کوردستان، کە کارەکانیان ئێستاش بەردەوامە. ئاکامی پشکنینەکان گەلێک تێز و تئۆری سەدەکانی پێشوو باتڵ دەکەنەوە و باس لە نووسینەوەی نوێی مێژووی ئەم ناوچەیەی جیهان دەکرێ، کە دەوری سەرەکی لە پێشکەوتن و شارستانیەتی مرۆڤدا هەبووە.

بە پێی ئەو زانیاری و توێژینەوە و لێکۆڵینەوە و پشکنینانەی تازە بە تازە دەردەکەون و دەرکەوتوون، شک و گوومان دەکەوێتە سەر ئەو باوەڕ و تێز و تئۆری و مێژوویەی سەبارەت بە کورد نووسراون و بڵاو کراونەتەوە. گەر کورد کۆچەری سەردەمانی نزیکی مێژوو نەبووبێ و زیاتر لە دوازدە هەزار ساڵ شارستانیەتی بە ناوییەوە کرابێ و بیست هەتا پەنجا هەزار ساڵ لە نیشتەجێبوونی تێپەڕبووبێ، تێز و تئۆری لکاندنی کورد بە فارس و ئاریایی و هاتنیان لە دەوەری وڵگاوە بەرەو مێزۆپۆتامیا و زاگرۆس پووچەڵ دەبنەوە!

تاقیکردنەوەکانی ژنێتیکی کە لە لایەن ناوەندەکانی زانستی ئیسپانیا، ئیتالیا، ئاڵمان(ماکس- پلانک ئینستیتۆ)، بریتانیا، ئامریکا، ئیسرائیل، ئەرمەنستان لە چل و چەند ساڵی ڕابوردوو هەتا ئەم ساڵانەی دوایە کراون، ئەوە دەسەلمێنن سێ نەتەوەی ئەرمەن و کورد و جوو(مووسایی) یەک بنەچەک و ڕەچەڵەکیان هەیە و „ژن“ی هاوبەشیان لە ڕادەی سەرێ، ئەوان لە یەک گرێ دەدا.

ئەم هاوبەشی ژەنەتیکی یە لە نێوان کورد بە هەموو لایەنەکانیەوە و فارسەکان نەدوازراوەتەوە و نزیکی زمانی کورد و فارس لە هەزار ساڵی ڕابووردو ڕووی داوە. بە سەرنجدان بە مێژوو و چارەنووس و شێوەی ژیان و هەڵسوکەوت و فەرهەنگی کورد و ئەرمەن و جوو، دەردەکەوێ، وێکچوویان لە جیاوازییەکانیان زۆرترە، کە ئەڵبەت لە میانەی تێپەڕینی هەزاران ساڵ، جیاوازی ئایینی، فەرهەنگی، زمانی نێوانیان قووڵتر بۆتەوە، کە ئەوە سیمای ئەمڕۆی کوردەکان لە گەڵ یەکتریش دەگرێتەوە، کە جیاوازی نێوانیان لە لایەنی ئایینی، زمانی و باوەڕی کۆمەڵایەتی زۆرتر بووە و سنووری سیاسی ئەم جیاوازییانەی

قووڵتر کردۆتەوە..
پارسا و پارسوا، بۆ یەکەم جار لە ساڵی ٨٤٣ ی بەر لە زایین ناویان لە نووسراوەکانی ئاشووری هاتووە و شوێنی ئیلامییەکانیان گرتۆتەوە و ساڵی ٥٥٠ ی بەر لە زایین بە سەر مادەکاندا زاڵ بوون. پێشتر ئەوان ناویان لە مێزۆپۆتامیا و زاگرۆس نەبووە.
بە پێی بەڵگەکانی کتێبی "کوردستان و ئوورووپا" لە مێژوونووسی سویسی هانس- لوکاس کیزەر، مێژوویی بە "پارسی و ئێرانیکردنی کورد لە لایەنی زمانییەوە لە هەزار ساڵ بەر لە ئێستا دەستی پێکردووە.
کورد لە لایەنی زمانەوە پاڵی بە فارسەکانەوە داوە و لە لایەنی ئایینی زۆرینە پاڵیان بە ئایینی عەرەب و دەستەڵاتی عوسمانلی یەوە داوە، کە ئەوانیش ئایینی ئیسلامیان بۆ سەقامگیرکردنی دەستەڵات و کیانی خۆیان بەکار هێناوە و کوردیان لە ڕێگای ئایینەوە بۆ سەقامگیری کیانی خۆیان، دژ بە خەڵکانی تر بەکار هێناوە.
بەم هۆیە و هۆگەلی تر، کورد بە پێچەوانەی یۆنانی، بولغار، سرب و کرواتی و نەتەوەکانی باڵکان و ئەرمەن لە سەدەی نۆزدە نەیتوانی خۆی لە چنگ عوسمانلی ڕزگار بکات. نەتەوەکانی تر کە هەموویان زمان و ئایینی جیاواز لە تورکیان هەبوو، بە پاڵپشتی ئایین و زمانەکەیان، نەتەوەییبوونیان بە خۆیان بەخشی و سەربەخۆبوونیان لە ئیمپراتوری عوسمانی، بە پشتیوانی ئوورووپییەکان مسۆگەر کرد.
کورد سەرەڕای ئەوەی یەکەم ڕێکخستنەکانی سیاسی و نەتەوەیی خۆی لە سەدەی نۆزدە لە ئەستانبول ساز کرد، بەڵام بە زۆر هۆ کە باسکردنیان لەم کورتە بابەتەدا ناگونجێ، بێ کیان و بێبەش و عەوداڵی ئازادی مایەوە، کە ئەم مێژووە ئێستاش درێژەی هەیە.
بەم پێیە تواندنەوەی کوردەکان لە ژێر دەستەڵاتی عوسمانلی و فارس و عەرەب لە سەردەمی مودێڕن و سەرەتای سەدەی بیست و کۆتایی سەدەی نۆزدە، دەستی پێنەکردووە و کۆنتر و کۆنترە.
هەر بە پێی ئەم کورتە باسە کە لە داهاتوودا هەرواتر دەکرێتەوە و بەڵگەکانی دەخرێتە ڕوو، کورد و فارس نە تەنیا یەک ڕەچەڵەک نین، بەڵکو زمان و فەرهەنگ و مۆسیقا و هونەریان یەک ناگرێتەوە و ئەو تێز و تئۆریانەی لە سەردەمی نوێ بە بێ بنەما هەڵبەستراون، هیچ بەڵگەیەک نیین بۆ لکاندنی کورد و پێکاتەکانی فەرهەنگی، هونەری، مێژوویی و ئیتنیکی بە فارسەوە.
بەشداری مرۆڤی کورد لە گەمەی خۆتواندنەوە، یان خۆ هەڵواسین بە کیان و زمان و فەرهەنگ و هونەر و ئایین و سیاسەتی پارس و ئەوانی تر، درێژەپێدانە بە لە ژێرپێنانی ماف و کەسایەتی و کیانی خۆ و درێژەپێدانە بە کۆیلەتی هەمەلایەن، کە بۆ زۆرێک لە مرۆڤی کورد بۆتە پرۆسەیەکی ئاسایی. ڕەنگە تاکی کورد هەست بەو پرۆسەیە بکات،

بەڵام ئەو هەستە بەرەو بیرلێکردنەوەی قووڵی هەمەلایەن و تێگەیشتنی یەکلاکەرەوە ناکێشرێ و تاکەکان لە پرۆسەیەکی عادەتی و خۆگونجاندن لە پرۆسەیەکدا کە ئاسایی دەنوێندرێ، بەرەو توواندنەوە دەکێشرێن. ئەم دیاردەیە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە تایبەت لە ناو توێژی خوێندەوار لە هەموو ئاستێکدا بەرچاوە.
کورد تەنیا نەتەوەیە کە پڕ لە ترس و خۆف سەیری سنووری کەسایەتی، نەتەوەیی، زمانی، فەرهەنگی، هونەریی و کیانی خۆی دەکات و کەمترین حەول بۆ دیاریکردنی سنوورەکانی دەدات و ئەوەش دەوری لە کەسایەتی و بیروبۆچوون و پڕێنسیپەکانیدا هەیە. کورد هەتا سنوورەکانی خۆی لە پێناو مانەوەی بوونی خۆیدا، دیاری نەکات، کۆیلەی هەموو بوارەکان دەمێنێ. جیهانی ڕێئالی ئەمڕۆ لە سنوورەکان و ژیان و هاوکاری خاوەن سنوورەکان پێکهاتووە. کورد لەم بەستێنەدا هێشتا ئۆتۆپیایی دەجولێتەوە و ئۆتۆپیایی “بیر” دەکاتەوە، ئەوەش بە پێچەوانەی هەموو نەتەوەکانی دەوروبەریەتی!

برایم فەڕشی – ئۆکتۆبری 2020

-————————————

** لەم نووسینەدا لە وشەی “کورد” کەڵک وەرگیراوە کە هەم ئاماژەیە بە ئاپۆرەی خەڵک و هەم ئاماژەیە بە هەموو ئەو کوردانەی لە بوارەکانی زانستی، سیاسی، فەرهەنگی، هونەری، کۆمەڵایەتی، مێدیا و هتد … کار دەکەن

سەرچاوەکان:

Die Herkunft der Kurden, F. Hennerbichler ISBN 978-3-631-59327-1

Die für die Freiheit sterben, ISBN 978-3-95798-558-3

Geiselbefreiung in Kurdistan ISBN 978-3704600554

Kurdistan und Europa IBSN 978-3905312324

Der Völkermord an den Armenien und die Shoha ISBN 978-3905312409

Im Lande des Blutes und der Tränen ISBN 978-3905313062

https://www.arte.tv/de/videos/062897-000-A/kurdistan-schatzkammer-mesopotamiens/?teaser=true

Die Ökonomie von Gut und Böse Tomas Sedlacek ISBN-13 : 978-3446428232

قەنناسی لێزەر … شیعر: مەولود ئیبراهیم حەسەن

ئێمە هاونێشتمانی وڵا تێکین
پێی دەڵێن : بەهه شت
ئێستا بە سواری کەشتی مینڕێژەوە
دەرکراو لەم بە هه شتە
بە نیو دەریای ژەهر
بەرەو چارە نووسی بێ چارەنووس
لە بەردەم لولەی قەنناسی لیزەر
لە زەمەنی ڕووتبوونەوەی زەمەن
لە هه موو یاسا و بەهاکان
لە ئان و ساتی تەقینەوەین
ئاشی ئەم جیهانە
سەت دەست دەیگێڕێ
دەستی ڕ□ بۆت
ئەو ئاشە ئاشی هاڕێنی مرۆڤە
ئەو مرۆڤانەی
شایستەن و شایستە نین
هه موو هه ناسەیەک
لە چاوە ڕوانی
جێ بە جێکردنی فەرمانی
لیزەر بارانکردنی خۆمانین
چاومان لە دو ژیان نیە
تاقەتی بینینی
مەرگی ئازیزانمان نەماوە
خەفەت ئەو□ یە
نەبووین ب□ تانێک
برسیێ بمانخوا
نە بووین بە جلێک
ڕووتێک بمانپۆشێ
نەبووین بە هێزێک

ترساوێک لە پەنامان بحەوێتەوە
ژیان بووە
بە سەنگەری خۆ بەدەستەوەدان
گەرەکە
چەک و رەختی مرۆڤبوون دابنێین
مەرگ یەک ئەنجامەو
زۆر شێوەی هه یە
ئێستا پاڵەوان ئەوە نیە
قەڵا داگیر دەکاو بەرامبەر دەشکێنێ
پاڵەون ئەو□ یە
وەک مرۆڤ بمێنتەوە
سروشت جوانترکا
ئاسمان سافتر
دەریا ڕوونتر
باڵند ئازاد تر
گۆرانی زۆر تر
بەهار تەمەن درێژتر
چیتر مێژوو لە گەڵ خۆمان هه ڵناگرین
باری زۆر گران کردووین
داهاتوو دەگرینە باوەش
ئیتر برینی خۆمان
نادەینە دەس کەس
ڕۆژی ئەو□ یە
جارێکی تر ژیان کۆمان کاتەوە
ئێمە دەبێ لە هه نگ فێربین
ژیان کارو بەرهه مە
بەرهه م هه نگوێنە
چیمان دەسکەوت
لە سەرکەوتنی شەڕ
بێ تاقەت بووم لە خەباتی ڕەوا
ماندوو بووم
لە قوربانی پیرۆز
ماڵی ژیانمان پیشاندەن
ماڵێک
پڕ بێت لە مرۆڤ
چیتر شیعری درکە مان بۆ مەنووسن
ڕاستەو ڕاست□

پێمان بڵێن خۆشمان دەوێن
ئێمە
ف□س□فەمان بە ڕووتی دەوێت
ئیمانمان بە ڕووتی دەویت
زانستمان بە ڕووتی دەوێت
ئەوینمان بە ئاشکرا دەوێت
دەمانەوێ ڕاستەوە ڕاست بژین
ئەو هه موو دەمامکە
چی بوو لە خۆمان کۆکردەوە
شۆڕشی ئێمە
ئازاد بوونە لەدەست ڕۆبۆتەکان
ئێمە دەمانەوێ
لە ژێر ساباتی خۆشەویستی
لە نێو ڕەزی داهێنان
لێرە بەدواوە
نانی بەیانیانی دۆستایەتی
بە یەکەوە بخۆین
چیتر
ئاوی ژیانمان پڕمەکەن لە ژەهر
ڕەنگی مر□قبوونمان لەدەست داوە
زەوی چێتر ئێمەی
بە دەمامکەوە ناوێت
ئەستیرەکان
تێنووی بینینی ئێمەن
ئێمەی وەکو خۆمان
زەوی بێزارە
لەو خۆکردن بە ڕۆبۆتە
چاوەڕێیە
خۆمان خۆمان بین
بە هه شتمان دۆراند
خۆمان دۆڕاند
ژیانمان دۆڕاند
پێویستە
لەو (غەرێف) ە بێینە دەرەوە
زەمەنی زۆر مان دۆڕاند
فرسەتی زۆرمان دۆڕاند
جوگرافیای زۆرمان دۆڕاند

وەرزی زۆرمان دۆڕاند
ئاوا بڕوا
بە خۆمان ناکەوینەوە
دەتانبێنم
لەژێر جوبەی سوڵتانەوە
ئێسک ڕزیو
سەر سفرەمان ئاوەدان
بە برنجی مەحمود
بە ڕۆنی ئالتون سای
بە چای دووغەزال
ئەو هه موو فرمێسکەمان ڕشت
گوڵێک نە پشکوت
بۆنی بەهاری لێ بێت
ئەو هه موو خوێنەمان بەخشی
گۆرانیەکمان نە بیست
تامی ئازادی بدات
ئەو هه موو شەهیدەمان ناشت
دیوارێکمان هه ڵنەنا
ڕۆژانی تەنگانە
خۆی بدەینە پەنا
درەنگە با خۆمان ..خۆمان بین
درەنگە با دەست بەژیان بکەین
ئەم وێنەیە برای بەڕێز سەرکەوت بالیسانی نەخشاندوویەتی ……..

هه ولـێر _
١٧/٧/٢٠٢٠

ژینگە دۆست … عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی

لە سەیران و لە گەشتا
لە گرد و دۆڵ و دەشتا

بابە و دایە و خزمانم
لەگەڵ گشت هاوڕێکانم
وەک (ژینگە دۆست) دەمناسن
ڕێزی زۆرم لێدەگرن
چونکە لەوە دڵنیام
لای ئەوان وەک پێشەنگ وام
دوای تەواو بوون لە سەیران
ئەوانیش لەگەڵ مندان
بە یەکەوە وەک یاری
بە گیانی پڕ هاوکاری
چی پاشماوەیەک هەبوو
کۆی دەکەینەوە هەموو
چەند کیسەکمان هێناوە
بۆ خاشاک و پاشماوە
تا ئەو شوێنە خاوێن بێ
بۆ ئەوەی دوای ئێمە دێ
......
٢٢/١/٢٠٢٠